

ТЕРОРИЗМ І ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглянуто витоки, зміст, типи й види міжнародного тероризму як жорсткої форми політичної боротьби на основі аналізу періодичних вітчизняних та деяких зарубіжних видань.

Не встигло вгамуватися відлуння американської трагедії 11 вересня (воно й не вгамується ніколи), як світ вразила нова звістка про нелюдську трагедію в невеличкому кавказькому містечку Беслані, громада якого за кілька днів втратила значно більше своїх співвітчизників, аніж за всю Велику Вітчизняну війну. Кривава рука терористів-нелюдів застосувала зброю проти дошкільнят, учнів молодших і старших класів, яких розстріляли сотні. Те, що відбулося в Беслані, не вписується в рамки здорового глузду. Це бузувірська форма збройного насильства.

Зробимо невеличкий екскурс у далеке й близьке історичне минуле. Як відомо, терор, у перекладі з латинської, означає страх, жах, залякування. Саме ця обставина й визначає терор як особливу форму політичного насильства, що характеризується витонченою жорстокістю. Ці особливості зумовили широке використання терору протягом людської історії як засобу політичної боротьби в інтересах держави, організацій і окремих груп осіб. Власне, сам факт публічної страти кримінальних та політичних злочинців чи процес "аутодафе" в період середньовікової інквізиції являли собою класичну форму терору в інтересах держави або католицької церкви. ("Аутодафе" – урочисте виголошення вироку в Іспанії, Португалії, а також саме виконання вироку, головним чином спалення засуджених) [1: 372].

Терор був поширеним інструментом боротьби революції і контрреволюції в період глибоких соціальних потрясінь суспільства. І справа не в тому, хто перший починав, скажімо, "білий" чи "червоний" терор, а в тому, що гострота протиріч і рівень політичної культури кожної із протидіючих сторін передбачали один вихід – ліквідацію свого опонента [1: 373].

Історія знає багато страт суперників суперником, при цьому виставлялася голова страченого для страху. Особливо жахливими були періоди Середньовіччя, характерні нескінченними спаленнями на вогнищі "відьом" інквізиторами, повішання на шибеницях повсталих та ін. Новітній історії також відомі жахливі факти – від фашистських диктатур до вбивства Джорджа Кеннеді, замаху на Шарля де Голля, Джавахарлала Неру, Ульме Пальме, Індіру Ганді, Раджива Ганді та ін.

Те, що сталося у Нью-Йорку 11 вересня, вразило до глибини душі не тільки кожного американця, а й світову громадськість. В Інтернет з усіх куточків світу полетіли листи співчуття. Відповіді не забарилися, надійшли за кілька хвилин. Ось один із них від пересічної громадянки США, штату Флоріда, Міллі Лайф, яка не раз приїздила в Україну: "Америка сповнена горя. У кожному домі спущено державний прапор. Я знаю: країна нажила ворогів у багатьох куточках світу. Бідні, нужденні, малограмотні люди переконані, що Америка – це нечиста сила, і помирають у боротьбі з нею, як герої... Мій здоровий глузд також розцінює цю трагедію як плату Америки за бездуховність, наркотики, порнографію, моральну розпусту, які роз'їдають наше суспільство. Сьогодні зруйновано символи економічного багатства і могутності нашої держави – Міжнародний центр торгівлі і Пентагон... Але ми – супердержава, і в цей трагічний час повинні покаятися і подумати про наші душі..." [2: 3].

Терористичний акт одинадцятого вересня ніби став прологом до розв'язування афганської, а потім і іракської воєн. І якщо введення військ в Афганістан певною мірою узгоджувалося з ООН, то іракська війна розпочалася всупереч ООН. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан заявив, що очолюване Сполученими Штатами вторгнення до Іраку було незаконним. В інтерв'ю ВВС пан Аннан сказав, що ця війна суперечить Хартії ООН. За його словами, рішення вдатися до будь-яких дій щодо Іраку мало б ухвалюватися Радою Безпеки ООН, а не одноосібно однією з країн.

Або галас, зчинений американськими посадовцями щодо продажу Україною "Кольчуг" Іраку? "І що ж у підсумку?" – запитує відомий вчений, академік П.П. Толочко і дає чітку відповідь: "США окупували Ірак, перелопатили пісок у його пустелі, а "Кольчуг" так і не знайшли. Можна було сподіватися, що їхні високоурядовці вибачаться перед Україною, проте цього так і не сталося [3: 6]. США не знайшли ядерної, хімічної і бактеріологічної зброї, що послугувало приводом для їх вторгнення в Ірак. І що – вони вибачилися перед світовим товариством?"

На початку 2004 року американська преса, яка відома своєю відвертістю і гостротою, зокрема провідні газети "Нью-Йорк таймс" і "Вашингтон пост", піддала нещадній критиці свого президента і його адміністрацію. Основна причина нападів – скандал з приводу оголошених у свій час причин війни з Іраком.

Так, Збігнев Бжезінський, один із найавторитетніших незалежних американських політологів, у "Вашингтон пост" висловив своє занепокоєння: "Це дуже серйозно, коли наддержавна номер один у світі починає війну, обравши приводом для неї те, що потім виявляється фальшивим" [4: 3].

У результаті, на його думку, довіру, що є необхідною складовою могутності держави, підірвано. Ситуацію потрібно рятувати ...

Ось інша стаття – "Провина і сліпота Америки" з цієї ж газети. Автор нападає на Буша та його асистентів: "Буш сам проголосив своє божественне право на боротьбу з тероризмом. Він був настільки впевнений у своїй правоті, що й донині нагадує дитину, яка не хоче згодитися з фактом відсутності Санта Клауса... Здійснено величезну помилку, і нам треба знати, чому це трапилося" [4: 2].

Журналіст Пол Кругман у "Нью-Йорк таймс" звинувачує Буша і його помічників в умисній політизації фактів взагалі й у тому числі під час оголошення причин війни з Іраком, а також у безнаказаності винних у такому підході [4: 4]. Безпрецедентний за масштабами руйнувань та жертв терористичний акт 11 вересня став водорозділом між цілими епохами в історії міжнародних відносин. Осмислення всього комплексу проблем, пов'язаних з міжнародним тероризмом, потребує нових підходів до аналізу, дослідження різних аспектів цього явища. В цьому аспекті заслуговує на увагу публікація серії наукових статей на сторінках українських політологічних журналів.

"Виклик з боку терористів", – так назвав свою статтю А.Ю. Мартинов – старший науковий співробітник відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України, кандидат історичних наук. У статті тероризм розглядається в історичній ретроспективі. Автор робить ґрунтовний висновок, що все-світня історія рясніє свідченнями особливо характерних дій в умовах радикального зламу ціннісних систем, пов'язаних, як правило, з суттєвими суспільними потрясіннями. Теракти стають, як стверджує автор, з одного боку формою протесту проти того напрямку, яким розвиваються події, а з іншого – методом "радикального" вирішення певних проблем, силового нав'язування суспільству позиції певної соціальної групи або психічно хворої особи. Мабуть, перший документально зафіксований акт політичного терору здійснив Брут, який у 44 р. до н.е. організував вбивство Юлія Цезаря [5: 23-24].

У книзі "Політичний терор і тероризм в Україні" автори визначають головний вектор світового розвитку, який окреслився після 11 вересня 2001 року. Вони дають тлумачення понять "терор" і "тероризм". Терор – це залякування "сильним" "слабкого", а тероризм – "слабким" "сильного". Поняття "терор" автори пов'язують насамперед з державою. Зокрема, коли держава здійснює терористичні акти за межами своїх кордонів [6: 3]. Загалом авторський колектив цієї праці у тринадцяти розділах представив підсумок великої роботи українських істориків. Вона проливає світло на проблеми терору і тероризму в Україні та їх сучасного осмислення. У сучасних умовах спостерігається ескалація терористичної діяльності екстремістських організацій, ускладнюється їх характер, зростає витонченість і антигуманність терористичних актів. Тероризм став міжнародним явищем, він увійшов у політичне життя багатьох країн: взяття заручників, захоплення літаків, автобусів, вбивство політичних діячів, терористична діяльність "Аль-Каїди", антигуманні акції афганських, палестинських, чеченських та інших камікадзе. Терористичний акт, здійснений 11 вересня в США, акт геноциду в етно-конфесійних конфліктах свідчать про світову загрозу тероризму. Причини міжнародного тероризму полягають у зростанні кризових явищ, нерозв'язаності конфліктів, швидкій зміні системи людських і політичних ідеалів і цінностей, зіткненні цивілізацій, різних культур, низькій політичній культурі, підключенні до активного політичного життя широких мас населення, позбавлених політичного досвіду, в посиленні фанатизму і екстремізму. Боротьба з тероризмом не дає права без переконливих доказів уживати самовільних заходів будь-кому і проти будь-кого. Міжнародна спільнота вимагає: США не повинні поширювати боротьбу з тероризмом на інші країни без надання міжнародній громадськості доказів того, що ці держави підтримують терористів, як вони це зробили у випадку з Афганістаном.

Питання боротьби з тероризмом та вияснення його причин стало центральним питанням порядку денного на самміті Співдружності глав держав СНД, що відбувся в середині вересня в Астані. Серед причин, що роблять з нормальних громадян терористів, були названі: масове безробіття, хронічна бідність, невпевненість у завтрашньому дні. Вони штовхають людей у злочинний бізнес, який активно живлять "брудні гроші", тому глава української держави закликав своїх колег боротися з відмиванням "брудних грошей". За словами Л.Д. Кучми, потрібні гармонізація законодавчої бази в країнах СНД відповідно до рекомендацій FATF, здійснення відповідних скоординованих заходів у рамках національних законодавств, зокрема взаємодіях між підрозділами фінансових розвідок країн Співдружності.

Тероризм – явище багатоліке, він не є чітким і єдиним явищем. Тероризм може бути державним і недержавним, опозиційним і консервативним, революційним, релігійним, національним, політичним та багатьох інших видів. Дехто з учених, політологів, політиків ставить на одну дошку політичний тероризм і бандитизм кримінальних злочинців. Політичним характером терористична діяльність принципово відрізняється від кримінальної злочинності, хоча між ними і є певна схожість. По-перше, кримінальні злочинці і терористи свідомо порушують законність; по-друге, ряд засобів, що використовуються ними, збігаються; по-третє, самі терористи нерідко залучають до своїх операцій кримінальних злочинців [7: 608]. Терористи прагнуть завдати удар системі, а кримінальні злочинці – награвувати.

У сучасних умовах міжнародний тероризм охопив майже всі країни світу. Найбільш активно діють терористичні організації й екстремістські угруповання в Італії, Франції, США, Німеччині, Росії та ін. Найвища їх активність в Японії, Європі, країнах Латинської Америки та й в самих Сполучених Штатах Америки. Відомі в Європі лівоекстремістські угруповання, що ведуть терористичну діяльність проти прогресивних сил ("Червоні бригади" в Італії, "Червона армія" в Японії і Німеччині, "Революційна армія" в США та ін.) [7: 610].

Сьогодні все більшу активність проявляють і антиглобалісти. Чого вони хочуть? Яка їхня мета? Вони виступають проти політики глобалізації. Термін глобалізм означає загальноцивілізаційний процес, який справляє величезний вплив на політичні й інші сфери людського буття. Глобальні проблеми сучасності являють собою сукупність суперечливих процесів, які складають зміст сучасної кризи цивілізації. Глобальні проблеми (економічні, екологічні, ядерне роззброєння та ін.) створюють загрозу нормальному розвитку і навіть самому існуванню всіх країн світу і потребують для відвернення катастрофічних наслідків їх спільних зусиль [8: 72].

Деякі великі держави, зокрема одна із супердержав, прагнуть скористатися плодами глобалізації і людської цивілізації, зберегти і примножити "плоди" цивілізації. Антиглобалісти вважають, що глобалізм спричинив загальну нерівність. Нині лише 30-35 відсотків населення Землі користується всіма плодами цивілізації, а працює над створенням цих "плодів" усе людство [9: 2].

Основна теза супротивників глобалізації – розрив між багатією Північчю та бідним Півднем в умовах узагальнення світової економіки збільшується. Багаті компанії перешкоджатимуть розвитку своїх "дрібних" конкурентів із країн третього світу, тим самим сприяючи зростанню бідності на планеті. Антиглобалісти вважають, що процеси злиття призведуть до нечесної конкуренції у промисловості, від чого постраждає екологія, оскільки бізнесмени намагатимуться здешевити виробництво за рахунок шкідливих для довкілля недорогих технологій [9: 3]. Ще одним аргументом антиглобалістів є те, що процеси злиття призведуть до зіткнення культур, внаслідок якого виникнуть міжнародні конфлікти, одним із проявів яких, на їхню думку, є тероризм.

До зазначеного вище є таке зауваження. Антиглобалісти – не монолітне об'єднання, воно складається з безлічі невеликих, таких, як анархісти, ліві екстремісти, радикальні "зелені", "зелені", феміністки, марксистки та ін. Добрі наміри антиглобалістів можна вітати, якби не методи, якими вони намагаються змінити світ. Наприклад, Всесвітній економічний форум (початок 2002 року) уперше за тридцять років відбувся не в Давосі, а в Нью-Йорку. Влада Швейцарії просто не змогла гарантувати безпеку учасникам через серйозні погрози антиглобалістів зірвати роботу форуму.

Тероризм іноді порівнюють з фашизмом. У цьому є велика доля правди. Говорячи про проблеми тероризму, президент Росії В. Путін закликав не плутати мусульман з тими, хто, прикриваючись ісламом, пробує посіяти в країні ворожнечу і страх. Створення всесвітнього ісламського халіфату В. Путін назвав маячною ідеєю, порівнявши її з фашистською ідеєю світового панування.

Україна проводить виважену політику щодо боротьби з міжнародним тероризмом. Свідченням цього є Закон України "Про боротьбу з тероризмом", прийнятий Верховною Радою України 20 березня 2003 року. Закон містить дев'ять розділів. У першому розділі – загальні положення. Дано визначення основних термінів, зокрема таких: тероризм, терористичний акт, міжнародний тероризм, терорист, терористична група, терористична організація, антитерористична організація, заручники та ін. [10: 6].

Окремий розділ присвячено організаційним основам боротьби з тероризмом. Організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюється Кабінетом Міністрів України й межах його компетенції. Визначені суб'єкти, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції. У законі визначено відшкодування шкоди заподіяної терористичним актом, соціальна реабілітація осіб, які постраждали від терористичного акту, подано тлумачення відповідальності за участь у терористичній діяльності. У законі вписані засади міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом.

Таким чином, звертаючи увагу на тероризм, засоби масової інформації сприяють виявленню причин його виникнення, суті, форм прояву. Рішуча радикальна боротьба проти тероризму невіддільна від боротьби проти причин, що його породжують, – проти соціальної несправедливості, насилля, авантюризму, агресії тощо.

І в цьому велика роль належить засобам масової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Політологія: Енциклопедический словарь / Общ. ред. и сост.: Ю.И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та. – 431 с.
2. Голос України. – 2001. – 13 вересня.
3. Голос України. – 2004. – 17 вересня.
4. Голос України. – 2004. – 25 лютого.
5. Мартинов А. Виклик з боку терористів // Політика і час. – 2001. – № 10. – С. 23-31.
6. Політичний терор і тероризм в Україні. – К.: Наукова думка, 2002. – 265 с.
7. Політологія. Підручник / За заг. ред. проф. Кременя В.Г., проф. Горлача М.І. – Харків, 2001. – 640 с.
8. Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
9. Голос України. – 2002. – 2 лютого.
10. Закон України "Про боротьбу з тероризмом" від 20 березня 2003 р. // Голос України. – 2003. – 22 квітня.

Матеріал надійшов до редакції 03.09.2004 р.

Швидак О.М. Политический терроризм и средства массовой информации.

В статье рассматриваются истоки, содержание, типы и виды международного терроризма как жесткой формы политической борьбы на основе анализа периодических отечественных и некоторых зарубежных изданий.

Shvydak O.M. International Terrorism and Means of Mass Information.

The article considers sources, the content, types and kinds of international terrorism as a cruel form of political struggle on the base of the analysis of periodical home and some foreign editions.